

אתר דעת * לימודים * גיליון 14 * תשע"ח * 2017/18 *

'חברנו' – עיתון התלמידים בבית הספר תחכמוני

[עם העלאת גיליונות העיתון לאתר דעת](#)

משה אילן

"חברנו", עיתון תלמידי בית הספר תחכמוני בירושלים החל לצאת לאור בשנת תרפ"א (1921), והמשיך להופיע ברציפות ובצורה סדירה במהלך השנים, כמעט עד סוף ימי קיומו של בית הספר, מעל ל-60 שנה.

הוצאת עיתון תלמידים, שנכתב, נערך והודפס בשיתופם המלא של התלמידים, היה חלק מתפיסת העולם החינוכית של קבוצת המורים והמייסדים שהקימו את המוסד החינוכי "חדר תורה תחכמוני" כבר בשנת תרס"ט (1909). מגמתם הייתה לבנות מוסד חינוכי שיהיה דגם של בית ספר עברי הכולל את המסורת ואת החידוש. בית הספר מכיל את המסורת החינוכית של לימודי תורה ומסורת ישראל: לימודי קודש המקובלים בעם ישראל מימים ימימה, ויחד עם זאת הוא כולל לימודים כלליים מתחום מדעי הטבע ומדעי החברה. כל אלה מתנהלים מהחל ועד כלה בלשון העברית.

כך נוסחה בשעתו מגמת בית הספר (מתוך פרוטוקול):

"בית הספר תחכמוני שואף למצוא את הסו'נטסיס שבין החינוך המסורתי ובין החינוך המודרני הבנוי על פרינציפיונות פדגוגיים חדשים.

מוקדשות בו שעות מספיקות ללימוד התנ"ך במקורו, תורה עם פירוש רש"י ותלמוד, באופן שבמשך שמונה שנות לימוד יכיר התלמיד את האוצרות הצפונים

בתרבותנו המקורית, יוקיר וידע את כתבי הקודש ויתקשר אל הערכים הלאומיים שלנו, יחד עם זה ירכוש להתפתחותו גם את הידיעות הכלליות הנלמדות בכל בית ספר עממי עירוני".

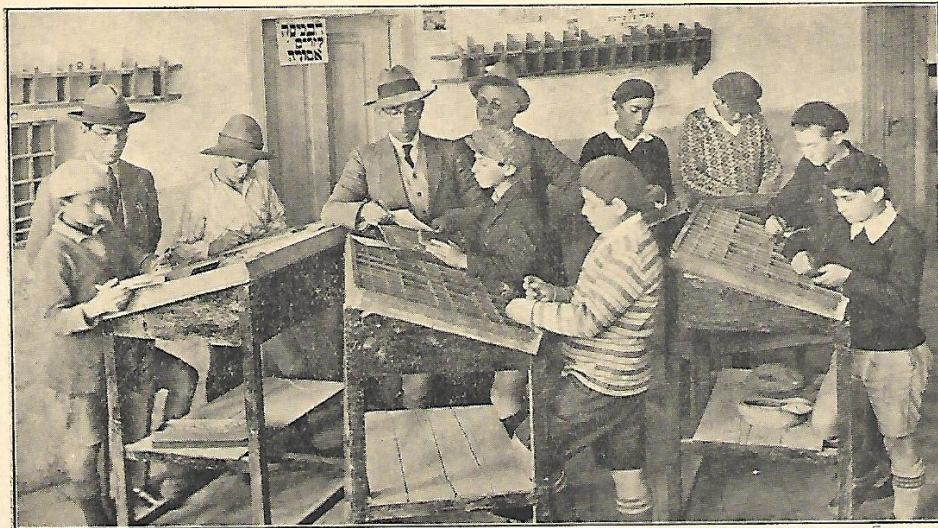
חבר מורי תחכמוני היו ברובם בוגרי בית המדרש למורים העברי בראשותו של דוד ילין. רקע זה הביא אותם לגלות מעורבות בשיטות ההוראה החדשות הנובעות מהחשיבה החינוכית המתקדמת בעולם. התעצמה בהם גם המגמה לפתח את החיים החברתיים ואת הכישורים העמלניים בקרב התלמידים. הם ייסדו בבית הספר תזמורת תלמידים, ערכו כנסים ומופעים מוסיקליים, תיאטרליים ואמנותיים, הנהיגו בבית הספר מסלול של עבודות יד, ומלאכות, כמו נגרות, וכריכה. בית הספר כלל גם לימוד מלאכת הדפוס, ובמסגרת מגמה זאת נוסד עיתון התלמידים "חברנו" שנדפס על ידי התלמידים.

כך מתאר את עבודת הדפוס ברוך פולאק, תלמיד ביתה ז' בגיליון "חברנו" משנת תרצ"ב (1932):

כאשר באתי לחדר המאובק מרוב שנים ראיתי את מורה-הדפוס מחזיק בידו השמאלית כלי מבריק, ובשנייה הוא מכניס בו אותיות. הוא התחיל ללמד אותנו כיצד לסדר אותיות. חברינו, פועלי הדפוס הותיקים, התחילו בעבודתם לסדר את העיתון "חברנו": כי ידינו לא היו מנוסות עוד באותיות. לא עברו ימים מועטים, ופועלי הדפוס לימדו אותנו את המלאכה היטב. אז נקראה אסיפה של פועלי הדפוס, ובה נבחרנו אני ועוד חבר אחד למנהלי הדפוס.

העיתון נועד לפתח כישרונות כתיבה והבעה בקרב התלמידים. הוא היה במה להבעת רשמים, משאלות וחוויות והוא שיקף את חיי הילדים ואת ההשפעות הסביבתיות עליהם.

החומר שנדפס ב"חברנו" מכיל רשמי טיול, מאורעות חיים, תיאורי טבע, חלומות וסיפורים.

קבוצת תלמידים מסדרת את עתון ביה"ס "חברנו"

להלן תיאור של חוויה ממחנה צופים שחוו תלמידי תחכמוני, אותה כתב יצחק שלו (המשורר לעתיד) בהיותו תלמיד כיתה ז' בשנת תרצ"ב (1932):

"מתהלך אני הנה והנה תוקע עיני בעלטה וכולי נשען על המוט אשר בידי.
לפעמים אשא ראשי השמימה ותוהה דומם... כוכבים נוצצים, ביניהם מטילת
לה הלבנה הטהורה בהדרת מלכות, עולה היא אט אט לרחבי הרקיע ומפיצה
אור וזוהר סביביה.. רוח קלה מנשבת, משחקת בשערותי וחולפת ממני והלאה.
פתאום הגיע לאזני קול רחש. חיש הפניתי ראשי. צל פעוט השתרע ממרחק מה
ממני. הרימותי את המוט שנטייתו לאותו עבר וקראתי: מי זה? במקום תשובה
הגיעה לאוזני יללה מצחיקה. צחוק אדיר פרץ מפִי, אך שתקתי תכף לקול גערת
המפקד. הרעש שב לדממה. דממה עמוקה ואיומה.

בחיבוריהם משתפים הכותבים את הקוראים בחוויותיהם המרגשות שאותם חוו גם
במסגרת בית הספר, גם בחיק משפחותיהם, ביניהם לבין חבריהם, בשכונות מגוריהם
ובמסעותיהם.

חברנו, עלון לעניני תלמידים

כדוגמאות לשיתוף הקוראים בחוויות מרגשות נציג שתי דוגמאות:

משה ברור, הגיאוגרף ועורך האטלסים לבתי הספר, בהיותו בכיתה ב', בשנת תרפ"ז (1927), מתאר את מסעו בוונציה:

כאשר נסענו לוינה ירדנו מן האניה ובאנו לוונציה. והיינו שם שני ימים. הסתכלתי הנה והנה וחשבתי: מה זאת? העיר הזאת משונה היא, כמו אניה גדולה. כל הרחובות מלאים מים וכל הבתים עומדים במים. התדעו, ילדים, איך עוברים מצד אחד לצד שני? נוסעים בגונדולה. וזאת היא סירה צרה, ארוכה ויפה, ובאמצע סוכה קטנטנה. רוצים אתם לדעת איך בונים בתים שם? עוצרים את המים, וכאשר גומרים את בנין הבתים פותחים את הסתימה והמים שוטפים כבראשונה.

קלמן יעקב מן (בעתיד מנכ"ל בית החולים "הדסה"), תלמיד כיתה ו' בשנת תרפ"ד (1924), מחלק את רשמיו מהמוזיאון הארכיאולוגי בקהיר:

"נכנסנו אל אולם גדול ונהדר מאד. שם ראינו פסלים שונים חצובים באבן. התפלאתי למראה הפסלים האמנותיים האלה. קשה היה לי להאמין שאלה הם מעשה ידי אנשים שחיו לפני שלושת אלפים בשנים. ראיתי שם גם כלים שונים העשויים עץ, שהיו משתמשים בהם בני אדם, כמו: חרבות צורים, כסאות עץ, ספות קטנות ושטיחים יפים. ראיתי שם גם כלי קש העשירים בציורים יפים. אחר עלינו אל האולם העליון, הוא אולם החנוטים.

בנוסף לנושאים מחייהם הפרטיים של התלמידים ומשפחותיהם, משמש העיתון "חברנו" ראי נאמן למאורעות ציבוריים רבים שהתרחשו בארץ ובעולם היהודי והכללי: עליות לארץ ישראל, אירועי העפלה, פרעות ומאורעות, התיישבות ועליות על הקרקע, ימי עוצר ומאבקים בממשלת המנדט הבריטי, אזעקות, חיפושי נשק, מלחמות, ניצחונות, מצעדי צה"ל.

תזמרת ביה"ס

יש בעיתון גם הדים לביקורי אישים חשובים בארץ, ולחגיגות יובל למשוררים וסופרים, כמו גם לימי אבל לרגל פטירתם.

הנה קטע מהספד על המשורר חיים נחמן ביאליק, שפרסם בשנת תרצ"ה (1935) תלמיד
כיתה ח', **יצחק נבון**, לימים הנשיא החמישי של מדינת ישראל:

המשורר היה בן נאמן לעמו, שאהבו אהבה בלי מצרים, סבל את סבלו ושמח
בשמחתו. ברבים משיריו הוא מתאר במילים היוצאות מעומק ליבו את מסירות
עמנו לכל קדשיו, המוכן בכל עת לעלות על המוקד, לקפוץ אל המדורה וב"אחד"
למות מות קדושים. הוא מראה לנו גם את המעין שממנו שאב העם היהודי אומץ
לב ועוז וביטחון בעתות בגלות. המעין הטהור הזה הוא ספר התורה. בלימוד
התורה שבכתב ושבעל-פה מצא לו ישראל ניחומים וכח איתנים לשאת בגבורה
את יסוריו הרבים.

חיבורי התלמידים משקפים גם את ערכי החינוך הציוני לאהבת המולדת.
יעקב אורלנד, שהתפרסם בבגרותו כמשורר ופזמונאי, ויד לו בשירי ארץ ישראל, כותב
בשנת תרפ"ז (1927), בהיותו תלמיד כיתה ז', חיבור על הקרן הקיימת וקרן היסוד:

הקרן הקיימת גואלת את הארץ, וקרן היסוד בונה את הארץ. איזו קרן חשובה
ביותר? שתיהן חשובות, שתיהן קדושות ולשתיהן מטרה אחת: גאולת עמנו
ובניין ארצנו. אנו, התלמידים, צריכים לאהוב את שתי הקרנות ולנדב להן מכספנו
הניתן לנו תמיד מהורינו ומקרובינו.

עניין רב מעוררים חיבורי ילדים שעלו מן התפוצות והביאו עמם זיכרונות, שאיפות
וגעגועים. העיתון מקפל חיי דורות שלמים, מפרפרות בו חוויות, תוססים חיים, טמונים
בו גרגרים שנבטו לאחר ימים והיו לפאר.

על תרומת "חברנו" לאווירה בבית הספר יעידו דבריו של פרופ' בן ציון דינור, היסטוריון
דגול ושר חינוך בממשלת ישראל:

אני זוכר את הופעת החוברות הראשונות של העיתון, שהייתה בימי היותי יושב
ראש הוועד המפקח של ביה"ס, ובני למד אז בביה"ס ואף השתתף ב"חברנו". –
ועודני זוכר את רשמי המצינים מה"חברות" הטובה שהייתה שרויה בביה"ס בין
ההנהלה למורים, בין מורה אחד לחברו, בין המורים לתלמידים ובין התלמידים
לבין עצמם.

מחזור י"א (60 תלמיד) – תרפ"ט

שופט בית המשפט העליון, שניאור זלמן חשין, בוגר המחזור הראשון של בית הספר תחכמוני כותב בזיכרונותיו:

כל תלמיד רשאי היה להביא את פרי עטו למורה – רשמי מסע, בקורת על ספר, רעיונות מענייני היום – בכל עת ובכל זמן, גם בימי החופש הגדול.

חברות עיתון התלמידים "חברנו" המועלים עתה על דפי האינטרנט מהווים חומר עשיר למחקר חינוכי והיסטורי בהיותן משקפות אווירה חינוכית ערכית של דורות מכוננים בתולדות ארץ ישראל ותקופה מכרעת בתולדות עם ישראל ומשמשים מקור ונדבך לתולדות החינוך העברי בארץ ישראל המתחדשת.

על התלבטות בית הספר באשר להוראת לימודי היהדות, ניתן בהמשך מאמר זה קטע מתוך חוברת הזיכרון "חדר תורה 'תחכמוני', למלאת עשרים שנה להוסדו, מוצאת ליום חנכת הבית של המוסד, ירושלים תרפ"ט.

הקטע עוסק בהוראת תלמוד בבית הספר תחכמוני.

למוד התלמוד

פרובלימה זו, הוראת התלמוד בבית הספר העסיקה ומעסיקה תמיד את טובי המורים בארץ ישראל. והסבה מובנה: לנתר על למוד התלמוד הן אי אפשר, שהרי הוא ספרנו החשוב ביותר אחרי חתום חזון ובו התבטאה רוח האמה הישראלית בכל גלוייה. אם אנו מוציאים את למוד התלמוד מבית הספר העברי הרי אנו מביאים לידי קרע גדול במהלך התפתחותה של התרבות העברית. חנוכנו יהא פגום וחניכנו לא יכיר למדי את נשמת עמו, את היהדות במקורה. ברור איפוא, שאנו חייבים להקדיש ללמוד התלמוד את מקומו הראוי לו בתכנית בית ספרנו. השאלה היא רק איך להקנות לתלמיד בית הספר החדש, העמוס הרבה מקצועות למוד, ידיעה הגונה במקצוע עיוני ומפשט כתלמוד?

החדר הישן המסורתי לא התחבט ביותר בשאלה זו. התלמוד היה בו הלמוד העיקרי. כשהגיע הילד לגיל של שמונה שנים ולעתים עוד לפני גיל זה, אחרי שהספיק ללמד חלק חשוב מהתורה עם פירש"י התחילו ללמדו גמרא. למוד זה היה, כאמור, המרכזי ובהרבה חדרים – היחידי. כל הימים היה התלמיד שקוע בלמוד התלמוד ואף את ידיעת התנ"ך רכש לו עפ"י רב מתוך פסוקי המקרא המובאים בו. מתוך כך התקשר התלמיד לתלמוד בכל נימי נפשו, שקד עליו וידעו.

בתנאים אחרים לגמרי נמצא התלמיד בבית הספר החדש. במקום מקצוע מרכזי אחד עוסק בית הספר בהרבה מקצועות הנוטלים את רב שעות היום, ואין אפשרות להקצות לתלמוד את מספר השעות שהקדיש לו החדר. כדי למלא את חסרון השעות נסו אמנם בתי ספר שונים, להכניס בתכנית הלימודים ספרי לימוד לתלמוד כמו "המדריך" ו"מבוא התלמוד" וכו', אולם הנסיון הראה שהספרים האלה שבִּרְבָם הגדול הם רק צרופי לקוטים ושנטל מהם טעם המקורי, אינם עלולים להקנות ידיעה והבנה בתלמוד כמו מתוך המקור עצמו. עפ"י הנסיון שיש לנו, נסיון של הרבה שנים, נדמה לנו שהצלחנו להתקרב לפתרון הפרובלימה הקשה הזו, מבלי שתלקה ע"י כך החכנית הכללית של בית הספר. בשעות המעטות שבידינו שואף בית הספר להקנות לתלמידיו, באמצעים פדגוגיים ומתודיים חדשים, אותה ידיעה בתלמוד שהושגה בחדר. אל מטרתו הוא מגיע בדרך לימוד זו. א. במקום שבחדר היה לימוד התלמוד אינדבידואלי בעיקר והמורה היה מטפל בכל יחיד ויחיד לחוד, לימוד הגזול הרבה שעות — נותן ביה"ס ללימוד הזה צורה קולקטיבית, והמורה מעסיק בשעורו את כל הכתה וכל התלמידים לוקחים בו חלק פעיל. ב. המורה מקנה את השעור לתלמיד בדרך זו: א. שיחה עם התלמידים על הנלמד. ב. הסברת הסוגיא ג. מו"מ בסוגיא בצורה של שאלות ותשובות בין המורה והתלמיד. באופן שבהגיע התלמיד לסוגיא עצמה ברור לו כבר כל הענין ואין הוא זקוק שיקדישו זמן רב ביותר

להסברתה. על ידי כך נתנת האפשרות להתקדם במקצוע הזה במדה מרובה.

ג. המורה מעורר את תלמידיו בלמוד התלמוד, כמו בשאר מקצועות הלמוד לעבודה עצמית ומחייבם ללמד את שעורם בבית, לכתב חבורים עפ"י נושאים תלמודיים ולהכין הרצאת תמצית הגמרא בכתב ועל פה. על ידי כך נעזר המקצוע הזה בהרבה.

החל מהשנה השלישית אנו מקדישים שעות מספיקות ללמוד התורה עם פירש"י. למוד זה מלווה את התלמיד עד השנה השמינית והוא רוכש לו ידיעה ובקאות בתורה ובדברי חז"ל שברש"י. יחד עם למוד התורה ופירש"י מתחילים תלמידי הכתה ג' ללמד פרקי אבות. העברית הצחה והמדויקת שבספר זה וכן הפתגמים היפים שבו, הרוויים רגשי צדק ומוסר, מקשרים את לב הילד הרך ללמוד הזה. חלק גדול מהמשניות ומהפתגמים נעשה שגור בפיו גם מבלי שיכריחו המורה ללמדו על פה. אגב למוד מספרים לתלמיד על אישים שונים מבין יוצרי המשנה על "הבתים" של התנאים, על הנשיאים, חייהם וזמנם, ואגדות חז"ל כמו על הלל הנשיא, על שמאי, על ר' עקיבא וכו'.

בשנה הרביעית אנו מתחילים בלמוד המשנה ופותרים בסדר מועד. במשך החרף אנו מלמדים מסכת תענית בקשר עם עונת החרישה והזריעה בארצנו, מגלה – לפני הפורים, פסחים – לפני חג הפסח. בקיץ אנו מלמדים את המסכות ראש השנה, יומא, סכה, ואף הן בקשר עם החגים.

בשנה החמישית, אחרי שהספיק התלמיד ללמוד חלק

לא קטן במשנה אנו מתחילים בלמוד הגמרא. בכתה ה' מלמדים מסכת ברכות בקשר עם דיני תפלה וברכות הידועים לתלמיד מתוך המשנה שלמד בכתות הקודמות. מכתה ו' מתחילים בסדר נזיקין. בו' – בבא קמא. בו' – בבא מציעא ובח' סנהדרין. למקצוע זה מקדישים אנו החל מהכתה ו' עשר שעות בשבוע וע"י למוד מודרג, מן הקל אל הכבד, מקנים לתלמיד ידיעה מספקת בערך בתלמוד, באופן שעם גמרו את ביה"ס הוא מוכשר להבין וללמד דף גמרא בעצמו. ואם הוא ממשיך את למוד התלמוד במוסד תיכוני מודרני שהתלמוד תופש בו מקום חשוב – אין כל ספק שיגיע לידי ידיעה הגונה בתורה שבע"פ.

סטטיסטיקה על תלמידי בית הספר תחכמוני בשנת תרפ"ט

ראה צילום המחזור בעמוד 7 במאמר זה.

מקור: חדר תורה תחכמוני, חוברת זכרון ירושלים תרפ"ט

טבלא ד'			טבלא ב'		
רשימת התלמידים לפי משלח יד ההורים (תרפ"ט)			רשימת התלמידים לפי הגיל (תרפ"ט)		
מספרים	באחוזים	משלח-יד	הגיל	א	בא
21:73	97	בעלי מלאכה	65	6	8
21:52	94	פקידים	60	21	28
14:12	63	שונים (בלתי קבוע)	54	2	18
9:00	40	חוננים, רוכלים	60	8	33
7:54	34	סוחרים	31	3	16
7:20	32	פועלים	31	2	12
4:50	20	מורים	38	1	12
4:50	20	יתומים	44	8	14
3:60	16	בחור"ל	35	4	11
2:70	12	מחסר עבודה	26	16	8
2:02	9	מהנדסים, קבלנים	444	29	34
1:12	5	רוקחים	42	49	43
0:45	2	רופאים	43	39	37
100:00	444	ס"ה	37	37	40
			טבלא ג'		
			רשימת התלמידים לפי העדות (תרפ"ט)		
מספרים	באחוזים	העדות	אשכנזים	ספרדים	בוכרים
73:13	325	אשכנזים	12:61	55	ספרדים
3:86	17	בוכרים	3:38	15	תימנים
2:47	11	פרסים	2:12	10	גורג'ים
1:06	5	בבלים	0:67	3	מערבים
0:47	2	קורדים	0:23	1	חלבים
100:00	444	ס"ה			